

„A megváltásba vetett hit”

Lesznai Anna szerelemfilozófiája

jelige: *„A szó kergeti jelentését”*

2015.01.05.

Tartalom

1. Bevezetés.....	3
2. A Vasárnap Társaság jelentősége	3
3. Balázs Béla lélekideológiája	6
4. Lukács György és a lélek.....	8
5. Lesznai Anna szerelemfilozófiája.....	11
6. Szerelemfilozófia a mesékben	21
7. Konklúzió.....	26
8. Bibliográfia	28
8.1. Szövegek	28
8.2. Irodalom	28
9. Mellékletek	30

1. Bevezetés

Jelen dolgozatban azt kívánom vizsgálni, milyen elemekből és hogyan épült fel Lesznai Anna szerelemfilozófiája, és ennek milyen hatása volt művészetére, hogyan használható fel művei értelmezése során. Az író nő szerelemről vallott nézetei nem tárgyalhatók a lélek és az üdvözülés mibenlétéről való elképzeléseinek elemzése nélkül, hiszen gondolkodásmódjában a három – első látásra különbözőnek tűnő jelenség – szorosan összefonódik, így dolgozatomban nagy hangsúlyt kívánok fordítani ez utóbbiakra is. Úgy vélem, hogy az író nő filozófiáját nemcsak művészetében meghatározó szerepe okán szükséges tárgyalni, hanem azért is fontos a művész nő eszmerendszerének feltérképezése, mert az tetten érhető meséiben, illetve kulcsot szolgáltat meséi elemzéséhez, értelmezéséhez.

Előzetes feltevéseim szerint Lesznai szerelemről való gondolkodására nagymértékben hatottak a barátaival, szeretteivel való beszélgetések, főként a Vasárnap Társaság tagjaival folytatott eszmecserék, így az író nő filozófiájának elemzése előtt fontosnak látom kitérni két olyan „vasárnapos” elméletére, akik véleményem szerint leginkább befolyásolták Lesznai gondolkodásmódját. Lukács György és Balázs Béla kapcsolata egymással és Lesznaival a kölcsönös tiszteleten alapult, így vitáik, beszélgetéseik építően hatottak egymás világlátására. Dolgozatom első részében a Vasárnap Társaság jelentőségét, illetve Lukács György és Balázs Béla lélekhez, szerelemhez és az ahhoz szorosan kötődő megváltódáshoz kapcsolódó ideológiáját elemzem. Az így levont tanulságok fényében kívánom később tárgyalni Lesznai Anna kéziratos naplójegyzetei, illetve nyomtatásban megjelent egyéb írásai alapján az író nő szerelemfilozófiáját. A dolgozat végén azt mutatom be, hogyan használható fel a megismert filozófia Lesznai meséinek elemzése során.

2. A Vasárnap Társaság jelentősége

A Vasárnap Társaság a 20. század eleji magyar eszmetörténet egyik kulcsfontosságú csoportosulása. A kör működésének pontos időintervallumát viták övezik. A különböző nézőpontok abban megegyeznek, hogy a társaság alakulása 1915-re tehető, de tevékenységük végpontját Novák Zoltán 1918-ra¹, Karádi Éva és Vezér Erzsébet 1926-ra teszi (bár kiemelik, hogy 1922 után megritkultak az összejövetelek)². E vita Lukács György alakjával hozható

¹ NOVÁK Zoltán, *A Vasárnap Társaság*, Bp., Kossuth, 1979, 5.

² *A Vasárnapi Kör: Dokumentumok*, vál., bev., jegyz. KARÁDI Éva, VEZÉR Erzsébet, Bp., Gondolat, 1980, 12.

összefüggésbe. Ő és Balázs Béla voltak a társaság központi alakjai, az összejövetelek szervezői, így amikor Lukács emigrációba kényszerült és keveset tartózkodott Magyarországon, jelenlétének hiányában a vasárnapi beszélgetések is megfogyatkoztak³⁴.

Az 1910-es évek Európájának több filozófusa, gondolkodója és művésze – szembefordulva az akkor meghatározó pozitívizmussal, impresszionizmussal és naturalizmussal – egy spiritualitáson és metafizikán alapuló világnézetet alakított ki. Közéjük tartoztak a „vasárnapiak” is⁵. A kör tevékenységének fontos és elfogadott előzménye volt a Fülep Lajos és Lukács György által szerkesztett *A Szellem* c. folyóirat 1911-ben, melyben sok későbbi Vasárnapi Kör tag is publikált. A már ekkor is jól érzékelhető spirituális-metafizikai világkép a társaság vasárnaponként, Balázs Béláéknál tartott összejöveteleinek beszélgetéseiben teljessé vált⁶. Az eszmecsereik sikerein felbuzdulva kezdték el szervezni 1917-ben a Szellemi Tudományok Szabad Iskoláját, melynek már a jelentkezési felhívásában is jól érezhető a fentebb említett szembenállás a kor más nagy filozófiai irányzataival, illetve az általuk hirdetett spirituális, metafizikai világnézet jelenléte: *„Ez az új típus a materializmussal szemben a transzcendencia problémáinak fontosságát, a relativista impresszionizmussal szemben a princípiumok egyértelmű érvényességét, az anarchikus minden mindegy világnézettel szemben a normatív etika pártját hirdeti”*⁷.

Fontos kiemelni, hogy bár a társaság tagjai főleg a középréteg új polgári értelmiségijeitől kerültek ki, és a polgári átalakulásért harcolók nézeteihez álltak közel⁸, mégsem volt egy közös, egységes „vasárnapi” politikai nézőpont⁹. A csoport munkássága inkább az eszmetörténethez kapcsolható¹⁰. Novák Zoltán két részre osztja a társaság beszélgetéseinek témáit. Munkásságuk első részében az élet két síkja – empirikus és metafizikai, mely utóbbit az igazi életnek is nevezték – közötti problematikusságot elemezték, és a művészetet összekötő

³ *Beszélgetés Lesznai Annával = Emlékezések*, I, szerk., VEZÉR Erzsébet, Petőfi Irodalmi Múzeum, Bp., 1967, 11–12.

⁴ *A Vasárnapi Kör: Dokumentumok*, vál., bev., jegyz. KARÁDI Éva, VEZÉR Erzsébet, Bp., Gondolat, 1980, 12.

⁵ SIMONOVICS Ildikó, *Lesznai Anna mesevilága = Tanulmányok Budapest múltjából*, XXVI, szerk., SZOBODA Gabriella, Bp., BTM, 1997, 137.

⁶ *A Vasárnapi Kör: Dokumentumok*, vál., bev., jegyz. KARÁDI Éva, VEZÉR Erzsébet, Bp., Gondolat, 1980, 7.

⁷ *Uo.*, 10.

⁸ NOVÁK, *i.m.*, 13.

⁹ *Beszélgetés Lukács Györggyel = Emlékezések*, I, szerk., VEZÉR Erzsébet, Petőfi Irodalmi Múzeum, Bp., 1967, 32.

¹⁰ NOVÁK, *i.m.*, 13.

hídnak látták¹¹ –, azaz valaminek, ami elvezet az igazi létezési síkra. Ez az elképzelés előre vetíti a megváltódás kérdéskörét. A társaság működésének második részében pedig inkább művészeti kérdésekkel foglalkoztak¹². Közös kialakított és formált filozófiájukat Mannheim Károly esszéjében ismerhetjük meg, melyet a Szellemi Tudományok Szabad Iskolájának megnyitójára írt az iskola programjának és filozófiai álláspontjának bemutatásául¹³. Világnézetüket „metafizikára törekvő idealizmusként” határozza meg, és kiemeli a kultúrával való foglalkozás fontosságát, hiszen a lélek tökéletesedésének egyik útja a „kultúroobjektívációkon” át vezet. Ezután tárgyalja a „vasárnaposok” filozófiájának egyik legfontosabb elemét, a Werket, mely a kultúra „elsődleges alakulata”. A Werket tartja a teljesíteni vágyó lélek megnyilvánulási formájának, annak a küzdelemnek az eredményének, amelyet a lélek vív önmaga és mások megismeréséért. Werk és lélek egymással összefügg, előbbi folyamatosan visszautal az öt létrehozó utóbbira, ám segít is tökéletesedésében. A lelket csak érzi az egyén, de a Werk alkotásra, eszközválasztásra és materializációra készlet és empirikusan érzékelhető, így az alkotó megváltottnak érzi magát tőle. Sőt, nemcsak az alkotó szempontjából jelentős a Werk, de képes hidat teremteni két ember között, s ezáltal válik „kultúroobjektummá”, új valósággá. Ez azért is fontos, mert Mannheim a kultúrát nem irodalmi vagy képzőművészeti alkotások halmazaként látja, hanem alkotó és befogadó közötti kapcsolatban, mely a Werkeken keresztül teremthető meg. Ám a „kultúroobjektumok” veszélyesek is abból a szempontból, hogy mivel önálló világot alkotnak és önálló életre képesek, ha eltávolodnak a lélektől és a lelki mélységektől, képesek tisztán esztétikaivá válni, ami elidegenedéshez vezethet. Mannheim megfogalmazza társaságának nézőpontját, miszerint ők ilyen, elidegenedett világban élnek, ezért van nagy szükség a Werk sajátos szerkezetének vizsgálatára, mely az iskola programjának alapját képezi.

A fentiekből jól látható, hogyan és mennyire intenzíven kapcsolódott össze a Vasárnap Társaság filozófiájában a lélek, az alkotás és a megváltás vagy tökéletesedés. A műalkotást mint önálló világot szemlélték, mely képes bebizonyítani egy értékes világ létezését, és képes kiemelni a jelen valóságából elvágyódó lelket a „normatív szférák értékeihez”¹⁴. Több vita is kialakult a „vasárnaposoknál” akörül, hogy vajon képes-e a művészet megváltani alkotóját vagy

¹¹ Uo., 40–43.

¹² Uo., 48.

¹³ MANNHEIM Károly, *Lélek és kultúra = A Vasárnapi Kör: Dokumentumok*, vál., bev., jegyz. KARÁDI Éva, VEZÉR Erzsébet, Bp., Gondolat, 1980, 186–202.

¹⁴ *A Vasárnapi Kör: Dokumentumok*, vál., bev., jegyz. KARÁDI Éva, VEZÉR Erzsébet, Bp., Gondolat, 1980, 31.

olvasóját, azaz egy lelket, illetve ha nem, akkor miben gyökerezik a megváltódás? A következőkben e kérdéskör mentén vizsgálom Balázs Béla és Lukács György felfogását.

3. Balázs Béla lélekideológiája

Lesznai Anna és Balázs Béla kapcsolata kiemelt fontosságú, hiszen nem egyszerűen kollegiális tiszteletet, de valamilyen lelki testvériséget jelentett. Erről tanúskodnak Lesznai beszámolóí, a vele folytatott beszélgetések, melyekben felidézi, hogy Balázzsal egy közös mesevilágban éltek, közösen alkottak és elmélkedtek¹⁵, illetve Balázs Béla is kifejti a Lesznaival való testvérség érzését naplójában¹⁶. Fontosnak találom ezért bemutatni, hogyan viszonyult Balázs Béla a lélek-, művészet- és megváltódás kérdéséhez.

Balázs *Halálesztétika* c. művében a művészetet az élet „transzcendentijának érzése”-nek tartja, vagyis az „élet öntudatának”¹⁷. Itt is egy önálló világhoz hasonlítja, mely körül csupán a nemlét lelhető fel¹⁸. Elkülönít transzcendentális és immanens műalkotásokat. A transzcendentális alkotások az isteni világot jelenítik meg hasonlatként, mely mögött érezhető az örök egység, míg az immanens alkotás nem tud magán kívül mást megjeleníteni¹⁹. Felmerül a mese mint műalkotási forma kettősége, mely szerint a mese alapvetően immanens, de léteznek ún. mély változatai, melyekben fellelhető az isteni szféra²⁰.

A Karádi Éva és Vezér Erzsébet válogatta *Vasárnapi Kör: Dokumentumok* c. munkában idézett naplójegyzeteiben Balázs újra kitér a művészet mint világ és mint megváltó világ kérdésére egy Lukácsal folytatott vita kapcsán²¹. Lukács szerint a „művészet luciferikus”, csak elhitei a megváltást, azaz egy hamisan megváltott világot ábrázol. Balázs nem ért egyet ezzel az állásponttal, szerinte a művészet nem hiszi, hogy világa megváltott világ, sőt, tudatosan

¹⁵ HAJNAL Zsuzsa, *Pesti beszélgetés Lesznai Annával: a Nyugatról, Adyról, Balázs Béláról és Budapestről*, Magyar Nemzet, 1965. júl. 16, 40.

és

Beszélgetés Lesznai Annával = Emlékezések, I, szerk., VEZÉR Erzsébet, Petőfi Irodalmi Múzeum, Bp., 1967, 9.

¹⁶ Balázs Béla naplójegyzeteiből (1915-1922) = *A Vasárnapi Kör: Dokumentumok*, vál., bev., jegyz. KARÁDI Éva, VEZÉR Erzsébet, Bp., Gondolat, 1980, 87.

¹⁷ BALÁZS Béla, *Halálesztétika*, Bp., Deutsch Zsigmond és Társa Könyvkereskedése, 1907, 13.

¹⁸ Uo., 24–25.

¹⁹ Uo.,

²⁰ Uo., 41–45.

²¹ Balázs Béla naplójegyzeteiből..., i.m., 74–75.

lemond az isteni szféráról, „megáll az Isten felé vezető úton”, tudatos magány, ezért szomorú, de szép is.

Egy másik vitájában Lesznaival és Lukáccsal a lélek és a művészet kapcsolatát jegyzi le Balázs²². Szerinte és Lukács szerint a művész lelkének egy megfagyott pillanatát rögzíti bele a műalkotásba, így, ha több éven keresztül dolgozik egy művön, azzal megállítja lelke fejlődését. Lesznai szerint a művész lelke áldozatot hoz az alkotással, így maga az alkotás a saját életévé válik a folyamat alatt.

Szintén hármuk közt volt szó a 20. század eleji emberi lelkek idegenségéről²³. Lesznai és Lukács szerint fontos a lélekidegenség, hacsak nem szentekről van szó. Balázs ellenben vágyja a lelkek közti hidat, hiszen, ha az emberek áttörik a köztük levő falakat, eljutnak a megváltott világ előtti stádiumba, ahol már megjelenik a megváltottság képe. Nem kár az ezzel járó esetleges fájdalomért sem, hiszen ha tiszta, szabad lelkek mennek egymás felé, nem lehet pusztulás a „lélekébredés”.

Azon gondolkodván, miről adjon elő a Szellemi Tudományok Szabad Iskolájában, Balázs újra átgondolja a lélek és a művészet kérdését naplójában²⁴. Úgy véli, hogy a korabeli művészet valami újat, többet alkot, hiszen benne „materializálódhat a lélek”, olyan matériát alkotva, melyet érzékszerveink nem tudnak közvetlenül érzékelni, ám a metaforák mint „érzékeink kerülő útjai” szenzibilissé teszik a lelket.

Egy későbbi bejegyzésében említi a mesék szemléletében kiütköző szembenállását Lukáccsal: míg utóbbi szerint a mese nem forma, addig Balázs úgy vélekedik saját meséiről, mint élő mítoszokról, melyeket szó szerint kell venni, és amelyekben megtalálható a mélység²⁵.

A mesékről esik szó még Lesznai kapcsán is. Balázs szerint nála az „individuum megszűnéséről”, a mindenségbe, szerelembe, Istenbe olvadásról, a megváltódásról lehet olvasni. Ezt nevezi Balázs a „mindennap metafizikájának”²⁶.

Később Balázs azt is kiemeli, hogy közös a Lesznaival vallott Isten-felfogása is. Az ő Istenük beleolvad mindenbe, minden porszemben, matériában fellelhető, már-már panteisztikus jelleget ölt²⁷.

²² Uo., 78.

²³ Uo., 79–80.

²⁴ Uo., 88–89.

²⁵ Uo., 90.

²⁶ Uo., 96.

²⁷ Uo., 100.

A fentiekből jól látható, hogy Balázs fontosnak tartja a megváltódást, melyet a lélek Istenhez való eljutásában lát meg, és amelyhez köze van valamilyen módon a lelkek találkozásának. Megfigyelhető nála az a paradoxon, mely több „vasárnaposnál” is fellelhető a megváltás és műalkotás viszonyában. Míg egy helyen Balázs kijelenti, hogy még a transzcendentális alkotás is csak sejteti az isteni, metafizikai világot, máshol azt állítja, hogy a műalkotás tudatosan nem akar megváltani, megint máshol már megadja a meséknek a megváltás bemutatásának erejét. Úgy tűnik, folyamatosan változó és fejlődő felfogásában nem találja a megjelenő problémák szintézisét, megoldását.

4. Lukács György és a lélek

Lukács és Lesznai kapcsolata nem a testvéri érzésen alapult, mint Balázs Bélával, hanem a tiszteleten, barátságon és a közös beszélgetéseken. Lesznai többször is felidézi, hogy a vasárnapi beszélgetéseknek kulcsfigurája Lukács volt, ő „elnökölt az üléseken”, ő határozta meg, miről folyjon a vita²⁸.

Lukács meglehetősen nagyszabású életművet hagyott hátra. A továbbiakban a lélek, a megváltódás, a művészet és a szerelem kérdéskörét vizsgálva Lukács Balázs Béláról írt kritikáit, Dosztojevszkijről írt elemzéseit és Lesznai naplójegyzeteit használok fel.

Tallár Ferenc esszéjében kijelenti, hogy Lukács Dosztojevszkij-elméletének központjában a „lélekvalóság” fogalma áll²⁹. Lélekvalóság alatt Lukács azt a szintet érti, melyet csak Dosztojevszkijnek sikerült valóságként bemutatni³⁰. Ezen a nívón a „lélek kozmoszá tágul”, „megszűnik az én és a külvilág kettőssége”³¹. Egy Balázs Béláról írt kritikájából tudjuk, hogy számára a megváltódást vagy önbeteljesedést a lélek abszolúttal való találkozása jelenti, azaz eljutni az örök egység vagy Isten szférájába³². Lukács úgy látja, hogy az abszolút, a „das Unbedingte”, ami az életben nincs meg, a mélységet nélkülöző, de tartalomban és formában

²⁸ *Beszélgetés Lesznai Annával = Emlékezések*, I, szerk., VEZÉR Erzsébet, Petőfi Irodalmi Múzeum, Bp., 1967, 12.

²⁹ TALLÁR Ferenc, *Lélekvalóság és regény: A fiatal Lukács Dosztojevszkij-koncepciójáról*, Magyar Filozófiai Szemle, 2011/1, 102.

³⁰ LUKÁCS György, *Balázs Béla: Halálos fiatalság* = LUKÁCS György: *Ifjúkori művek (1902–1918)*, szerk., jegyz. TÍMÁR Árpád, Bp., Magvető, 1977, 682–683.

³¹ *Uo.*,

³² LUKÁCS György, *Kiknek nem kell és miért a Balázs Béla költészete?* = LUKÁCS György: *Ifjúkori művek (1902–1918)*, szerk., jegyz. TÍMÁR Árpád, Bp., Magvető, 1977, 706.

gazdag lírai és kisebb epikai műfajokban immanenssé válik – például Balázs lírájában is³³. Kifejti, hogy ő – és Balázs is – egy „metafizikai nívón élt életet akar élni”, s ehhez elengedhetetlen a lélek abszolúthoz jutása³⁴. Lukács szerint a lélekvalóság mélységgel párosulva Dosztojevszkijnél jelenik meg³⁵. Ezen a nívón a lélek „tragikusan önmagára talál”, leválnak róla a felesleges kötöttségek, amik társadalmi ranghoz, osztályhoz kapcsolták, és ezek helyébe lélektől lélekig tartó igaz kapcsolatok kerülnek. Fontosnak tartja a lelkek egymásba kapcsolódását, mert ez számára az „eleven élet”. Dosztojevszkijnél ezért a találkozások nem véletlenek, lelkek azért találkoznak, hogy egymás által megmutatkozzanak lelkük olyan tulajdonságai, melyek máshol, mással nem kerülhettek volna elő. Ez bizonyítja két lélek „összefűzöttségét”. Úgy véli, hogy ezek a találkozások a kezdetektől fogva el voltak rendelve a lelkeknek, hiszen két lélek egymáshoz való kapcsolata szerves része a léleknek. Tallár Ferenc idézi Lukács *A regény elmélete* c. művének egy részletét, melyből kiderül, hogy mi is történik azzal a lélekkel, aki eljut önmagához a lélekvalóságban: meggleli „saját lelkét – Istenhez való viszonyában”³⁶.

A fentiekből jól látható, hogy Lukács a megváltódást, az Istenhez való kapcsolatba lépésben és a lélek önmagára találásában látta, amihez az út egy másik lelken keresztül vezethet. Ezekben az esszéekben Lukács nem használja a szerelem kifejezést, de Lesznai Anna naplójából tudjuk, hogy az igazi megváltást az igaz szerelemnek tulajdonította³⁷.

De akkor milyen szerepet szánt a művészetnek? Fentebb Balázs Béla kapcsán már felidéződött az a vitájuk, mely során Lukács kifejtette, hogy a művészet csak ál-megváltódás³⁸. Akkor Dosztojevszkijnél hogyan jöhetett létre a lélekvalóság? Hogyan találkozhattak műveiben lelkek úgy, hogy eljussanak az abszolútumhoz?

A *Tristan hajóján* c. esszéjében a lírát és a mesét tartja a költészet két olyan ősi formájának, melyekben még a szó út a valóság gyökeréig, az igazi világba és vissza³⁹. A költő nevéen szólítja és ezzel „kiássa” a lélek lényegét, így a lírában és a mesében az „ősválóság szólal

³³ Uo., 704.

³⁴ Uo., 703.

³⁵ LUKÁCS, Balázs Béla: *Halálos fiatalság*, i.m.

³⁶ TALLÁR, i.m., 110.

³⁷ Lesznai Anna naplójából (1912-1927) = *A Vasárnapi Kör: Dokumentumok*, vál., bev., jegyz. KARÁDI Éva, VEZÉR Erzsébet, Bp., Gondolat, 1980, 108.

³⁸ lsd. 21. jegyzet

³⁹ LUKÁCS György, *Tristan hajóján: Megjegyzések Balázs Béla új verseiről* = L. Gy., *Ifjúkori művek*, szerk., TÍMÁR Árpád, Bp., Magvető, 1977, 643.

meg”⁴⁰. A *nem-tragikus dráma problémája* c. esszében is a mesét tisztán dekoratívnak találja, olyan formának, amely csak megmutatja az „aranykor metafizikáját”. Ám, ha a mese összekapcsolódik a drámával, az újra visszavezetheti a mesét a metafizikába⁴¹. Máshogy látja a mese kérdéskörét Balázs Béla *Hét meséjéről* írt kritikájában⁴². Itt úgy fogalmazza meg, hogy a mese egy teljesen új valóságot teremt, mely független az emberi valóságtól, annak törvényeitől, „abszolút újat” alkot, játszik az emberi valósággal, és csak a mágia világa érvényesül. A mesei világnak az emberitől független alapjai vannak, ettől lesz könnyű, határtalan és „tisztán dekoratív”. Mégis, ebben az új világban, ahol elválaszthatatlan az empiria és a metafizika, a lélek képes felszabadulni, beteljesedni, önmagára találni, hiszen a lélek rádöbben, hogy az ő érzékelt mindennapi valósága csak egy a sokféle lehetséges valóság közül, így már nem börtönként éli meg azt, hanem kiválasztottnak. Ám ez a „hazaérkezés” érzés melankóliával is társul, hiszen benne foglaltatik a „nincs tovább érzése” is. A mese mágia felé irányultsága az, ami elvezet az ősi, mély gyökerek felé, melyet a mindennapi valóságban kifejezni nehéz. Lukács úgy véli, hogy a mese a valóság előtti korból származik, ezért képes megváltottságot ábrázolni, de mégis csupán dekoratív, hiszen allegóriájának értelme elveszett, ezért sohasem található meg.

Utóbbi esszéből már az látszik, hogy Lukács a mesének egyszerre tulajdonít ornamentikus és megváltottságot ábrázoló szerepet. Bármennyire is visszanyúlik a mese az empirián túlmutató ősi, igazi valóságba, a lélek igazi otthonába, mégsem juttatja el a lelket oda, mert ez a világ megismerhetetlennek bizonyul számára.

Lesznai Anna egyik naplóbejegyzéséből tudható, hogy Lukács összességében a mesét ál-megváltásnak gondolta. Olyan alakzatnak, mely mindent egyenlővé, Isten előtt egyenértékűvé alakít át, de ezzel csak egy új börtönbe váltja a dolgokat⁴³.

Tehát Lukács felfogásában a metafizika felé irányulás, a megváltódás a lélek számára érhető el, és csakis az igaz szerelemben, ahol lelkek sorsszerűen találkoznak és az egymással való kapcsolatban megtapasztalhatják olyan kvalitásaikat is, amelyek más lelkekkel való viszonyban nem mutatkoznának meg. A művészetnek azonban nincs megváltó ereje, ábrázolja

⁴⁰ Uo., 644.

⁴¹ LUKÁCS György, *A nem-tragikus dráma problémája* = L. Gy., *Ifjúkori művek*, szerk., TÍMÁR Árpád, Bp., Magvető, 1977, 519–523.

⁴² LUKÁCS György, *Balázs Béla: Hét mese* = L. Gy., *Ifjúkori művek*, szerk., TÍMÁR Árpád, Bp., Magvető, 1977, 710–724.

⁴³ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattár V.3670/43/1. 93–95.lap, lsd. M/16 melléklet

ugyan az ősi, metafizikai valóságot, de allegóriája megismerhetetlen a lélek számára, hiszen jelöltje örökre elveszett.

5. Lesznai Anna szerelemfilozófiája

A továbbiakban azt vizsgálom, milyen filozófiát vallott Lesznai Anna a szerelemről, hogyan kapcsolódik ehhez a megváltódás kérdése, milyen formában létezik szerinte a megváltódás: egyedül a szerelem képes megváltani az embert, vagy esetleg vannak olyan művészi formák, amelyek szintén képesek az üdvözítésre, illetve, hogy a költőnk elképzelései hogyan kapcsolódnak Balázs Béla és Lukács György eddig összefoglalt ideológiáihoz. Ehhez főként Lesznai Anna jegyzeteinek, írásainak és – az 1915 és 1922 között keletkezett, a Vasárnap Társaság magyarországi működése alatt írt – a Petőfi Irodalmi Múzeumban hozzáférhető naplójegyzeteinek kézírataiból vett részleteket használok fel, melyeket a dolgozat mellékleteként közlök.

Az ezzel a kérdéskörrel foglalkozó Lesznai-szakirodalomban meglehetősen különböző nézetek születtek.

Török Petra Lesznai Anna vallásokról alkotott képéről szóló tanulmányában kihangsúlyozza, hogy az írónk világnézetének alapját egy önmaga által létrehozott, és bár alapjaiban nem változó, de mégis folyamatosan finomodó, bővülő, rendszerszerű, spirituális világszemlélet adta. E rendszernek alaptézise az én törekvése a valaha volt Egység, Abszolútum felé, azaz a megváltódás, az Istenbe bukás, mely feladatot Lesznai csak és kizárólag az egyén felelősségének tartott. Török Petra hozzáteszi, hogy ez az út az egység felé megtalálható a művészetben, a szerelemben és az alkotásban⁴⁴.

Simonovics Ildikó Lesznai mesevilágáról írt tanulmányában arról ír, hogy az írónk meséi nem érthetők meg szerelemfilozófiája ismerete nélkül. Úgy gondolja, hogy Lesznai mesehőseinek elbukása vagy megváltódása attól függ, hogy milyen szerelmet választanak a mesei világban. Kihangsúlyozza, hogy az írónk felfogása szerint a szerelmen kívül maga a mese is a megváltás felé vezető út⁴⁵.

Szilágyi Judit Lesznai meséiről írt tanulmányában kiemeli, hogy az írónk számára a szerelem jelentette a megváltódáshoz legközelebb vivő utat, hiszen az egyén a szeretett társan kívül Istenhez is közelebb kerül általa. Megemlíti, hogy Lesznai sokáig tervezte a szerelem

⁴⁴ TÖRÖK Petra, „Gránit a siratófalban, ütem magyar ajkú dalban”, *Múlt és Jövő*, 2001/1, 60–61.

⁴⁵ SIMONOVICS, i.m., 141-142.

meséskönyvének megírását, amelyben a lélek szerelem általi megváltásáról írna, az amour vocationról, vagyis a szeretethivatásról. Bár az önálló mesekötet a tervezett formában nem született meg, Lesznai meséi és mesevázlatai⁴⁶ tanúskodnak az író elképzeléseiről. Szilágyi Judit a Lesznai-kéziratokban fennmaradt mesék és mesevázlatok alapján hangsúlyozza, hogy a művek mind egyféle modell szerint épülnek fel, melyek a művésznő világlátását tükrözik: a mesék alapszituációjában a hős egy korábbi, gyakran az olvasó által nem ismert bűn okán egy korlátozott állapotból tör ki kalandok során, eljutva az elérhető harmóniába, azaz megváltódik. Lesznai meséi mind abból a hitvilágból táplálkoznak, mely szerint a lélek megváltható, ez a mesékben az alakváltozás motívumaként jelenik meg. Szilágyi Judit különböző mesetípusokat különít el, melyek közül a megváltás-mesékben gyakori a lélek visszajutása Istenhez, mely esemény leggyakoribb eszköze, útja a szerelem. Azonban a Maluzina-mesék kapcsán Szilágyi Judit kiemeli, hogy bennük a fizikai és a vágyott, isteni szféra közti átlényegülés lehetetlen⁴⁷.

Velük ellentétben Fehéri György úgy látja, hogy bár Lesznai vitathatatlanul az egység és a megváltás felé igyekszik, melyet az eredethez való visszatalálásban lát, azonban a mesék, a hímzések, azaz az alkotás és a szerelem nem képviselték a megváltást, csupán pihenőt jelentettek számára az abszolútum felé vezető úton⁴⁸.

Véleményem szerint – Lesznai Anna kéziratai alapján –, talán a Lukácsal való elmélkedések és beszélgetések hatására, az író nem tartja a mesét és az alkotást a megváltás felé vezető lehetséges utaknak. A mese kiemelkedően nagy szerepet tölt be a művészet- és a szerelemfilozófiájában, különleges szerepe van az életében, de teljes megváltódást felfogása szerint csak igazi szerelem adhat.

De mit ért Lesznai Anna igaz szerelem alatt? Naplójegyzeteiben és egyéb feljegyzéseiben többször is foglalkozik a szerelem témakörével, hol hosszabb, hol rövidebb ideig írja le gondolatait a témával kapcsolatban. Gyakran előfordul, hogy egy-egy elhangzott párbeszédet foglal össze, majd abból kiindulva gondolja tovább a kérdést⁴⁹, máskor előzetes

⁴⁶ Az amour vocationról szóló kötet keretmeséjének vázlata jelen dolgozat mellékleteként is megtalálható, lsd. M/14.

⁴⁷ SZILÁGYI Judit, *Mese–Világ–Kép: Lesznai Anna meséi*, Enigma, 2007/52, 136–138.

⁴⁸ FEHÉRI György, *Az Egy és a Kettő: A megváltás képességéről és lehetetlenségéről*, Enigma, 2007/52, 65.

⁴⁹ pl. LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtevényes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/1. 93–95.lap, lsd. M/16 melléklet

beszélgetést vagy okot nem említve tudatfolyamként írja le meglátásait az adott témával kapcsolatban⁵⁰.

Az igaz szerelem tárgyalásához fontos tisztázni, mit jelent Lesznai számára a megváltás vagy üdvözülés fogalma, hiszen ennek tükrében definiálja az igaz szerelmet. Lesznai Anna szerint az üdvözülés minden ember legfőbb célja, rendeltetése, s az emberi lélek Istenhez való visszatérését foglalja magában⁵¹. Úgy véli, az ember akkor váltódhat meg, ha magát Istennek adja⁵². Fontos, hogy mindez a lélekben kezdődik, a lélek által valósulhat meg – amely az ember életében centrális szerepet tölt be⁵³ –, hiszen ez a „csoda első öntudatos csírája”⁵⁴. A megváltás lelkek kapcsolatában valósul meg, mivel a lélek képes olyan intenzitásra, amellyel befolyásolhat egy másik testet, képes betörni egy másik lélekbe⁵⁵. Az Istenhez jutott lélek nem egyesül vele, nem feloldódik benne, hanem megmarad a saját teljességében, de Isten részévé válik⁵⁶. A lelkek kapcsolatában fontos szerepet játszik az egyesülés élménye, amely csodaszerű, extatikus, és leggyakoribb szimbóluma a nemi szerelem⁵⁷. Lesznai úgy véli, hogy az én az egyesülésben „éri el önnön maximumát”⁵⁸.

⁵⁰ pl. LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/2. 5–12. lap, lsd. M/19 melléklet

⁵¹ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/1. 76–77.lap, lsd. M/13 melléklet

⁵² LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/1. 103–104.lap, lsd. M/17 melléklet

⁵³ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna jegyzetei „M” lélektani előadásairól*, kézirat, PIM K V.3670/16/1. 3.lap, lsd. M/3 melléklet

⁵⁴ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/2. 16. lap, lsd. M/20 melléklet

⁵⁵ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/2. 26–27. lap, lsd. M/21 melléklet

⁵⁶ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/4. 3. lap, lsd. M/29 melléklet

⁵⁷ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/4. 1. lap, lsd. M/27 melléklet

⁵⁸ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/4. 8. lap, lsd. M/30 melléklet

Fontos, hogy az „absolutum” felé vezető út nem könnyű vagy egyszerű. Az egyénnek tudatában kell lennie saját hibáinak, tökéletlenségének, hogy megismerje önmagát és rendeltetését, és ezáltal megtalálja a számára kijelölt utat a „Tökéletességbe”⁵⁹.

Lesznai szerint a lelkek kapcsolatában a megváltás felé vezető egyenes út a szerelem⁶⁰, hiszen a szerelem az eroszhoz (vágy) és a rokonszenvhez hasonlóan „határeltolás”, mely Istenhez vezet. Azonban az erossal és a rokonszenvvel ellentétben csak a szerelem képes megváltani a lelket és az anyagot is⁶¹. A szerelem jelenti az Isten felé való kapunyitást⁶², amely már önmagában is megváltott⁶³, így lehetővé teheti a megváltást. A szerelmes és a szeretett lélek is „megszentesülhet”, hiszen, ha a szeretett tudatosan fogadja a szerelmet, így „egy kis pihenés”-sé válhat a szerelmes Istenhez vezető útján⁶⁴. A szerető pedig csak úgy juthat el a megváltásig, úgy élheti át a teljes szerelmet, ha saját megsemmisülése nélkül fogadja el a neki szánt isteni feladatot⁶⁵, mégis képes feladni magát, „önkiépítő” módon. Ez a fajta megváltó szerelmes szerep nem mindenkinek adatik meg, illetve sokan félreismerik, és megelégszenek a gyakran bűnös, látszólagos megváltódás pillanatával⁶⁶. Fontos kiemelni, hogy az igaz szerelem csak egymáshoz rendelt egyének között jöhet létre⁶⁷, és mindig viszonzott⁶⁸. A viszonzás azt jelenti, hogy a szerelmesek teljeseznek, többé válnak egymás által, a szerető

⁵⁹ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/4. 12. lap, lsd. M/31 melléklet

⁶⁰ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/4. 2. lap, lsd. M/28 melléklet

⁶¹ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/2. 5–12. lap, lsd. M/19 melléklet

⁶² LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/1. 76–77.lap, lsd. M/13 melléklet

⁶³ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/1. 103–104.lap, lsd. M/17 melléklet

⁶⁴ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/1. 65–66.lap, lsd. M/12 melléklet

⁶⁵ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/2. 70. lap, lsd. M/22 melléklet

⁶⁶ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/2. 78–79. lap, lsd. M/23 melléklet

⁶⁷ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/2. 5–12. lap, lsd. M/19 melléklet

⁶⁸ Uo.,

szeretett is a másik fél perspektívájából nézve, és a két fél egymástól csupán annyit kíván, amennyit egyéniségük elnyomása nélkül adni tudnak. Ha többet kér az egyik fél a másiktól, az „mellészeretés”, szakítás. Tehát nem a boldogító szerelmet kell keresni, hanem azt, amelyik teljesíti a szerelmeseket⁶⁹. A teljesítő szerelem által az egyének többek, jobbak lesznek, új ént kapnak egymástól⁷⁰. A viszonzatlan szerelem számára is van út: ez a Werkké válás⁷¹. A viszonzatlan szerelem egyik lehetőségét vázolja fel Lesznai saját korábbi viselkedésére alapozva a „lám vagyok, te szerethetsz”⁷² hozzáállásban, amelyben a szeretett elviseli a szerető odaadását, gyakran nem is szerelmét, hanem egyszerű birtoklási vágyát. Az író nő ezen viselkedését ítéli el a kézirat szerint „Károly”⁷³, s Lesznai is arra a következtetésre jut, hogy ez nem az igazi szerelem megnyilvánulása⁷⁴.

Felmerül az író nőben a kérdés, hogy vajon az anyagot is meg lehet-e váltani? Válasza erre igen. Úgy látja, hogy a szerelem az empírián keresztül megváltja az anyagot és az érzékeket is. De ez csak a szerelemben valósulhat meg, a kalandban nem. A két fogalom közti különbség az abszolútummal való érintkezésben lelhető fel: az igaz szerelem érinti egy pontján a teljességet, az körülzárja, míg a kaland erre nem képes⁷⁵.

Lesznai Anna szerint a szerelem nem ellentétes érzés az önzéssel, hanem az önzés a szerelem alkotóeleme, a szerelem kibővült önzés⁷⁶. Mégis, a jó szerelem „a világ felé fordít”, a szerető nem csupán önmagát – ahogy azt az önzés diktálná – vagy a szeretett egyént képes szeretni, hanem általa az egész világot⁷⁷. Ez a fajta szerelem nem akar birtokolni és folyamatosan létezik⁷⁸.

⁶⁹ Uo.,

⁷⁰ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/2. 4. lap, lsd. M/18

⁷¹ Uo.,

⁷² LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/2. 5–12. lap, lsd. M/19 melléklet

⁷³ Véleményem szerint Mannheim Károlyról, a Vasárnap Társaság egyik alapító tagjáról ír Lesznai.

⁷⁴ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/2. 5–12. lap, lsd. M/19 melléklet

⁷⁵ Uo.,

⁷⁶ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna jegyzetei „M” lélektani előadásairól*, kézirat, PIM K V.3670/16/1. 5.lap, lsd. M/4 melléklet

⁷⁷ Uo., 12.lap, lsd. M/5 melléklet

⁷⁸ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/1. 44–45.lap, lsd. M/10 melléklet

Az író több ízben is elgondolkodik a szerelem és a szeretet különbségén, szembe-, illetve párhuzamba állításán. Egyszer csupán aszerint különbözteti meg a szerelmet a szeretettől, hogy előbbi teljesebben képes megváltani, lelket adni, és helyreállítani a „megzavart isteni éntudat és készség mérlegét”⁷⁹. Máshol a szeretetet Krisztushoz kapcsolja, úgy véli, hogy ő az, aki mindenkit szeret Istenben⁸⁰. Gondolatfolyamának egy későbbi pontján a szeretet megváltásban betöltött szerepét magasabb fokúnak látja a szereleménél. Úgy véli, hogy a szerelem gyakran a testre korlátozódik, ám a szeretet Istenbe vált⁸¹. Azt gondolom, hogy ez az adott gondolatmenetben fellelhető látszólagos ellentmondás a többi szerelemről írt részlet figyelembe vételével feloldható. Ugyanis, ha a korábban már idézettek szerint, Lesznainál az igaz szerelemben az egyén nemcsak szerelmese, hanem az egész világ felé nyitottá válik, szeretni tud mindent és mindenkit benne, így ez, az őt eltöltő krisztusi szeretet, lesz a kapunyitás, mellyel Istenbe bukhat a lélek.

Egy hosszabb naplóbejegyzésében az író három, különböző típusú szerelmet különböztet meg⁸².

Az első típus képviselője Kätchen von Heilbronn, magyar fordításban Heilbronni Katica, Heinrich von Kleist drámájának hősnője, aki „belemúlik egyénileg kedvesébe”, azaz teljes mértékben feladja önmagát, s ez, ahogy az már korábban kiderült, Lesznai szerelemfilozófiája szerint nem megváltó szerelem. Kätchen olyan társat keres, aki képes „befogadni az ő egyéniségét”. Ez a fajta szerelem „hierarchikus vagy küzdően dialektikus formát ölt”, és habár régen szerelem volt, mára már eltávolodott tőle. Csak esetlegesen válthatja meg azt, aki feladja egyéniségét, aki beleolvad a szeretett lénybe. Azonban mégis, mindezek ellenére igaz szerelemnek minősíti Lesznai Kätchen érzését, hiszen ő 100 próbát kiállt érte.

⁷⁹ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/2. 78–79. lap, lsd. M/23 melléklet

⁸⁰ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/2. 5–12. lap, lsd. M/19 melléklet

⁸¹ Uo.,

⁸² A következő szerelem típusok a M/19 mellékletben közöltek alapján kerülnek tárgyalásra: LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/2. 5–12. lap

Fontos ez a 100-as szám, hiszen az író szerint a „csudavilágban” ez jelenti a befejezettséget, a 99-es szám befejezetlenségével szemben, attól nagy távolságban⁸³.

A második típus Trisztán és Izolda szerelme. Trisztán szereti a mindenséget Izoldában, így, amikor érte meghal, benne bukik bele Istenbe, és Izolda teljesedik Trisztánban. Tehát – ahogy az a fent összefoglaltakat is igazolja – az ő szerelmük mindkét szeretőt megváltja, teljes és igazi. Azonban ők nem az empirikus szerelemben teljesednek. Az ő szerelmük kapu ugyan, de csak a halállal „törhetik át empíriájukat”, csak a halállal teljesednek.

A harmadik típust nem is nevezi egyértelműen Lesznai szerelemnek, hiszen két egyéniséget foglal magában, akik megtűrik, esetleg kedvelik egymást, de nem teljesednek egymásban. Így ez a viszony egyik felet sem váltja meg, bár „segíthet az élet után – de indirekte”.

A szerelem általi megváltódás azonban nem elég, ha a két szeretőre vonatkozik. Lesznai szerint a szerelem fontos része a gyermekszülés, a nemi szerelem, hiszen azzal más lelkeket is a megváltás útjára juttathat⁸⁴.

A szerelem, a lelkek találkozása és a megváltódás fogalmait tárgyalva fontos még kitérni arra, hogyan gondolkodott Lesznai az alkotásról, főként a mesékről.

Az alkotást az író „Az én és a külvilág mágikus egyesülése által kapott kielégülés”-nek látta⁸⁵. Kérdéses, hogy a kielégülés értelmezhető-e megváltásnak. Örömmel, amely során az én határai kiterjesztésre kerülnek⁸⁶. Ez a gondolat szoros kapcsolatban áll azzal a nézettel, mely az igaz szerelmet olyan erőnek látja, amely a világ felé fordítja az egyént.

Az emberi szó, az irodalmi alkotás Lesznai számára egy új világ építését jelenti⁸⁷. Mivel a művész meg akarja hódítani a világot, mágikusan létrehoz egy újat, amelyben a saját benső

⁸³ Mindehhez fontos hozzátenni, hogy a számszimbolikában a 100 isteni szám, az isteni tökéletességet is szimbolizálja, így nem csupán a Lesznai által befejezettnek titulált szerepe fontos a megváltásban, hanem az is, hogy már önmagában is Istenhez közel áll.

⁸⁴ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/2. 82. lap, lsd. M/24 melléklet és

LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/2. 82. lap, lsd. M/25 melléklet

⁸⁵ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna angol nyelvű művészetelméleti írásai és jegyzetei*, kézirat, Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattár V.3670/35/4 4.lap, lsd. M/1 melléklet

⁸⁶ Uo.,

⁸⁷ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna angol nyelvű előadásai művészeti kérdésekről*, kézirat, PIM K V.3670/38/4. 11. lap, lsd. M/2 melléklet

törvényeivel azonosak uralkodnak, s ezzel az aktussal a művész megérti a világot, azonossá válik vele, egyesül vele⁸⁸. Az alkotás által létrejött világot az alkotó saját egyéniségének egy részével hozza létre, és a földi világ meglevő elemeiből, de túlmenve azokon, formál meg valami újat⁸⁹. Az így létrejött világban megváltott formák uralkodnak. A művész is képes a megváltódásra, de csak akkor, ha áldozatot hoz, megáll a saját útján és szolgálja a formák üdvözülés felé igyekvő világát⁹⁰.

Minden alkotást, teremtetést szeretetnek lát Lesznai, hiszen Isten is szerelemből teremtett, így az a „potenciális lények szereteté”-t jelenti⁹¹. Ez jelentősen kapcsolódik az író nő szerelemfilozófiájához: az alkotásban is van szeretet, szerelem, a kérdés csak az, hogy milyen jellegű? Igaz szerelem, ami képes a megváltásra vagy valamilyen más típus ez, ami nem juttatja el az egyént az üdvözüléshez?

A művészet kapcsán is megjelenik az egyesülés pillanata, ahogy az már az író nő szerelemfelfogásában is látható volt. Extatikus elemnek látja a kifejezés és a tartalom egyesülését. Minden csodát, minden extatikus elemet egyesülésnek tart, melynek legősibb szimbóluma a nemi szerelem⁹².

A fentiekből az látható, hogy bár az alkotásban meghatározó szerepe van a csodának, illetve az olyan, szerelemre emlékeztető elemeknek, mint az egyesülés vagy a szeretet, sőt, az alkotó megváltott formák világát hozza létre, mégsem jelent a művészet egyértelműen egyenes utat a megváltáshoz.

Az alkotói tevékenységen belül Lesznai Anna számára a mesék kiemelkedően fontosak voltak. Az író nő meséivel a vele és benne történt eseményeket magyarázta. A mesevilág számára olyan teret jelentett, mely „az ember lelke szerint van szabva”, és amely igazi. Ebben a világban kereste magát az író nő⁹³. Ez a gondolat szorosan kapcsolódik az író nő

⁸⁸ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna jegyzetei „M” lélektani előadásairól*, kézirat, PIM K V.3670/16/1. 16–18.lap, lsd. M/6 melléklet

⁸⁹ LESZNAI Anna, *Tanulmány a „creative” szóról*, kézirat, PIM K V.3670/30 1–2. lap, lsd. M/8melléklet

⁹⁰ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/4. 1. lap, lsd. M/26 melléklet

⁹¹ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/4. 8. lap, lsd. M/30 melléklet

⁹² LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/4. 1. lap, lsd. M/27 melléklet

⁹³ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna meséi, jegyzetek mesékről, A szerelem meséskönyve*, kézirat, PIM K V. 3670/44, 1. lap, lsd. M/7

szerelemfilozófiájának egyik elvéhez: a megváltódás felé vezető útját mindenkinek meg kell találnia, amely csakis az önismeret segítségével történhet meg. Így az a következtetés vonható le, hogy ha a mese nem is út, de eszköz, lépcsőfok az üdvözülés felé.

Ugyanez az elképzelés jelenik meg egy Lukács Györggyel folytatott vitájukhoz kapcsolódóan. Az író nő lejegyzí a filozófus azon gondolatát, miszerint a művészet csak ellenvilágot teremt. Lesznai szerint azonban a művészet vallásos, és a forma a megváltás egyik első foka. Tehát, ha a forma valóban szent, isteni, akkor a mesében és az életben is egy pozitív irányú, haladó átalakulás kaphat helyet⁹⁴.

A mese és a szerelem viszonyára a *Szerlem Meséskönyve* keretmese-vázlata ad magyarázatot. A megváltó szerelemről írott mese végén kiderül, hogy az üdvözülés felé vezető út szimbóluma a mese, amely „pillanatnyi megváltás”, azaz a képzelet síkján való bemutatása az üdvözülésnek⁹⁵. Ugyanez a momentum-jelleg jelenik meg egy másik naplóbejegyzésben, ahol a mesét a Paradicsomba való pillanatnyi visszahelyezésnek látja az író nő⁹⁶.

Lesznai Anna kéziratós hagyatékán kívül még egy kiemelkedően fontos forrása van az író nő mesefilozófiájának: a *Babonás észrevételek a mese és a tragédia lélektanához* c. esszéje, melyet a Nyugatban publikált 1918-ban⁹⁷.

E tanulmányában különbséget tesz az ős-mese és a műfaj-mese közt. Előbbi egy ősi világból származik, amikor még minden harmóniában létezett, és a csodalátás az emberek természetes képessége volt. A szónak mágikus ereje volt és minden létező titkát felfedhette. Az ős-mese az ekkor élt emberek ösztönös, varázslatos megnyilvánulása volt, melyben tükröződött a „tisztá lélekvalóság”. Ez a mesetípus az emberekben él, folyamatosan változik, fejlődik a lelkükkel. A műfaj-mese az ős-mese későbbi alakja. A korabeli ember „lelki fejlettsége” okán, lelkének világot formáló és hódító vágyódását egy szimbolikus, játékos térre száműzte, amely a műfaj-mese. Így ma csak szimbolikusan jeleníthető meg a lélekvalóság, melynek síkján minden egyenlő, ahol a lélek uralkodik mindenk felett. A lélekvalóságot a mese saját törvényei szerint ábrázolja, mindent egy nívón, egyenlően jelenít meg. Ez a gesztus rokonítja az ornamentikával. Az empirikus valóságot csak kifejezésként használja fel. A többi irodalmi

⁹⁴ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Kortvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/1. 57–59.lap, lsd M/11 melléklet

⁹⁵ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Kortvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/1. 79–84.lap, lsd. M/14 melléklet

⁹⁶ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Kortvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/1. 89. lap, lsd. M/15 melléklet

⁹⁷ LESZNAI Anna, *Babonás észrevételek a mese és a tragédia lélektanához*, Nyugat, 1918/13, 55–68.

műfajjal ellentétben a mese nem zárt, mindig folytatható. E tanulmányában Lesznai kifejti, hogy a mese nem vallásos, nem cselekszik, csak „tükrözi a lélekvalóság törvényeit”. De a lélek „komolysága” rászáll, és ezáltal megszentesi.

Mégis, a mesében az én képes áttörni egyéni korlátait, tehát, ahogy a szexualitásban is, benne is megfigyelhető az egybeolvadás, egyesülés motívuma – azonban nem szabad a mesét egyszerűen a szexualitás szimbólumának tekinteni, hiszen több annál. Lesznai szerint a mesében teljesül a léleknek azon vágya, hogy korlátlan legyen.

A meséken belül két különféle szerkezetet különböztet meg: az egyikben a hős cselekszik és győz, a másikban a hőst mint „önmagában vándorló és önmagával küszködő” személyt látjuk, aki a mese végén megvilágosodik, és rájön a korlátok valótlanására. Ilyen mesék lelhetők fel a keleti, hindu mesevilágban.

Az a tény, hogy a mese műfajjá vált, szükségszerűen individualizálta azt, és ezzel egyre távolabb löki az ős-mesétől, a kollektív lélektől egy zárt, közösségtől megfosztott magányba kerül.

A fentiekből jól látható tehát, hogy Lesznai Balázs Béla és Lukács György felfogásával egyezően a megváltáshoz vezető utat lelkek találkozásában látta meg. Az üdvözülést mindannyian a mindenséggel és Istennel való egyesülésben látták. Ahogy Lukács, úgy Lesznai is kritériumnak tartotta az üdvözülésben azt, hogy ez csak két olyan lélek között valósulhat meg, akiknek *találkoznuk kellett*, akik egymásnak vannak rendelve. Más lélekkel nem juthatnak el a megváltáshoz.

A megváltódás mibenlétén és a szerelmen kívül azonban az alkotással, a művészettel és a mesékkal kapcsolatban nem feltétlenül jutottak teljes megegyezésre. Azt mind fontosnak tartották, hogy az alkotó önmagából, a lelkéből és a külvilág elemeiből alkotja meg a művét. Míg Balázs szerint vannak olyan műfajok, amelyek képesek mély tartalmat közvetíteni, de mégis *megállnak a megváltódás felé vezető úton* és egy „megfagyott pillanatát” ábrázolják az alkotó lelkének, addig Lukács úgy véli, hogy a művészet *csupán dekoratív*. Ábrázolja ugyan az elérni kívánt, ősi harmóniát, az abszolútumot, de ez a megváltott világ az emberek számára már elérhetetlen. Az, hogy létrejöhet, csak a csodának köszönhető. Kettejük felfogásában egy akarat- és képességbeli különbség látható. Lesznai is Lukács lélekvalóság fogalmát használja a mesékről írva, azonban ő mindezt az ős-meséből, az emberek ösztönszerű, csodateremtő képességéből eredezteti. A mesék szerinte sem képesek megváltani, Lukáccsal egyetértve csak a szerelmet látja a megváltás felé vezető útnak, azonban kiemeli, hogy a mesék az individualizálódás, az emberek lelki fejlettségének alacsony foka okán nem válhatnak meg és nem akarat vagy képesség hiányában. Kiemeli azonban, kapcsolódva Lukács és Balázs Béla

azon nézetéhez, miszerint a mese *ábrázol*, hogy a mesei motívumok megmutatják a megváltás útját – legyen szó akár az egyesülésről, akár az alakváltásról –, és ezzel az üdvözülés felé vivő első lépcsőt jelentik.

6. Szerelemfilozófia a mesékben

A továbbiakban azt vizsgálom, hogy jelenik meg Lesznai Anna fentebb tárgyalt szerelemfelfogása meséiben és mesevázlataiban, illetve, hogy ez a filozófia hogyan használható fel az író alkotásainak elemzése során, különös tekintettel a *Mese az eperszemnyi szívről* c. műben.

Az előző fejezetben összefoglaltak szerint jól látható, hogy Lesznai számára az alkotásban – azon belül a mesében – az alkotó egy új világot teremt, melyet a már meglevő elemekből és egyéniségének hozzáadásával hoz létre. E világban értelmezi önmagát, kiterjeszti énjének határait, ezáltal szimbolikusan egyesül a mindenséggel. Ezen egyesülés motívuma a forma és a tartalom összefonódásában is fellelhető. Az ős-mesétől eltávolodott, de arra még nyomokban emlékeztető műfaj-mese a képzelet síkján, szimbolikusan ábrázolja a lélekvalóságot, tükrözi annak törvényeit, így önmagában nem képes az egyén megváltására, de megmutathatja, ábrázolhatja a megváltás felé vezető utat, első lépcsőfoka lehet annak.

A valós, teljes üdvözülést, azaz az Istenhez való visszatalálást az igaz szerelemben leli meg két lélek. Ez a fajta szerelem megváltja az anyagot és a lelket is, tehát a szerelmesek Istenbe bukhatnak általa, ha tudatosan, önmaguk megsemmisülése nélkül vállalják egymáshoz rendeltségüket. A teljesítő szerelem az igaz szerelem, melyben a szerelmesek egymástól csak annyit várnak, amennyit egyéniségük elnyomása nélkül adni képesek, és amelyben egymáson keresztül az egész világ felé nyitottá válnak, és a mindenséget is szeretni tudják, nem csak egymást. Ehhez a tudatossághoz önismeret szükséges, mely nem egy egyszerű, könnyen bejárható út, de elvezeti az egyént az ő saját, megváltás felé vezető útjához. Az igaz szerelemnek kétféle típusát különíti el az író: az első hierarchikus viszony, melyben a szerető teljesen átadja magát a szeretettnek, beléolvad, megsemmisül, azonban ezt a megsemmisülést oldja fel a szerelemért kiállt 100 próba. A második típus az egyenlőségen alapul, ahol a szerelmesek egymásban a mindenséget szeretik, és akár az is előfordulhat, hogy szerelmük teljese nem az empíriában, hanem alakváltásban, akár a halálban is keresendő.

A *Szerelem Meséskönyvének* keretmese-vázlatában Lesznai Anna a lélek igaz szerelem általi megváltódását ábrázolja⁹⁸. A bejegyzés végén az író mintegy megindokolja, megmagyarázza, miért épp mese alakjában jeleníti meg az üdvözülést: a mese szimbóluma a megváltás felé vezető útnak, „szertartás-, imaszerű”, általa az egyén „pillanatnyi megváltás”-ban részesülhet. Tehát megjelenik a forma és a tartalom egyesülésének motívuma, amely kulcsfontosságú az üdvözülésben. Az útkeresés, a helyes út megtalálásának allegóriája fedezhető fel az Isten hívásának engedelmeskedő, gyermekkori, öntudatlanul helyes létét elvesztő lélek megváltódást elérni vágyó próbálkozásaiban. A vágy, a kaland és az igaz szerelem különbsége az épület-metaforában jelenik meg. Az erosz által nemi szerelemre sarkallt én egy másik egyén börtönébe kerülhet, azonban, mivel Isten folyton hívja, ez még nem adhat neki teljes megváltást. Jól megfigyelhető az író szerelemfilozófiájának azon része, mely szerint a nemi vágy „nem végcél”, hanem eszköz, azonban nagyon is fontos eszköz a szerelem elérése felé vezető úton. Maga a szerelem épülete mint forma, önmagában szintén nem megváltás, csak akkor, ha Isten átjárja, azaz szentté váltja. Meg jelenik a gyermekszülés motívuma, amely az „asszonyi nem” megváltásának egyik lehetséges módját adja, sőt, Lesznai „jó mesének” titulálja azt a művet, amelyben „a királynő elhervad, de gyereke születik”. Fontos, hogy a megváltás mint esemény csak említésként, elérendő célként jelenik meg a vázlatban, semmilyen konkrét, megfigyelhető formában nincs megjelölve.

A *Jancsi és Juliska* c. mesevázlatában⁹⁹ – mely a közismert mese továbbírása, és a vasorrú bába megölése, Jancsi és Juliska kiszabadulása után kezdődik – megjelenik az igaz szerelemért való 100 próba kiállításának motívuma. Azonban a naplóban található jegyzettel ellentétesen itt a próbákat nemcsak az egyik szerelmes állja ki a másikért, ezáltal szentesítve szerelmüket, mint Kätchen von Heilbronn, hanem mind Jancsinak, mind Juliskának küzdenie kell – az egyébként incesztuózus, de a mesei csodavilágban elfogadott – szerelmükért. Egy másik fontos eleme is jelen van Lesznai szerelemfilozófiájának: a nemi szerelem mint eszköz. Az egyik próba teljesítéséhez Jancsinak méhvé, Juliskának kertté kellett változnia, azonban a vasorrú bába nem akarja visszaváltoztatni őket emberré. Ahhoz, hogy a mese végén, a próbák kiállása után, „egymáséi lehessenek”, Jancsinak és Juliskának emberi formát kell öltenie. A madarak megsúgják Jancsinak, hogyha a Juliska-kertben elrejtett kis virág kelyhébe belecsókol,

⁹⁸ LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei* – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25., kézirat, PIM K V.3670/43/1. 79–84.lap, lsd. M/14 melléklet

⁹⁹ LESZNAI Anna, *Jancsi és Juliska* = LESZNAI Anna *Idődíszítés: Mesék és rajzok*, szerk., SZILÁGYI Judit, utószó BOLDIZSÁR Ildikó, Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum, Hatvany Lajos Múzeum, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2007, 123.

visszaváltoznak. Mikor ezt Jancsi megteszi, és újra emberré lesznek, egy lépéssel közelebb kerülnek a megváltáshoz. Mindebből jól látható, hogy a mesében szimbolikusan – virág kelyhébe való belecsókolás – megjelenített nemi szerelem, és az azt kiváltó erosz, nem vezet el rögtön a két szerelmest az üdvözüléshez, de az afelé vezető út egyik kiemelkedően fontos állomása, eszköze a megváltódásnak. A néven nevezés, mint mágikus erővel rendelkező tett – mely Lesznai *Babonás észrevételek a mese és a tragédia lélektanához*¹⁰⁰ c. esszéjében jelenik meg: a dolgok nevén nevezése csodát tehet, mesemag – az utolsó lépcsőfoka Jancsiék megváltásának. Amikor Jancsi anyjának nevezi az addig gonosz boszorkányt, az onnantól fogva nem képes ártani a szerelmeseknek, így több akadály nem áll üdvözülésük útjába. Fontos kiemelni, hogy a megváltódás pillanata e mesevázlatban is csak említésszerűen van jelen: „egymáséi lesznek”. Ebben a szintagmában érhető tetten a Lesznai-féle szerelemfelfogás egyik kulcsmotívuma, azaz két lélek egyesülése, amely az én-határainak áttörését, Istenbe való kapunyitást és végül Istenbe-bukást, tehát megváltódást eredményez.

*A három bölcs szerető*¹⁰¹ c. mesevázlatban nem csupán a megváltás, de az egész világ megváltása a tét. Az ide vezető út Lesznai filozófiájához híven megpróbáltatásokkal, akadályokkal teli. Az egész világot megváltó királyfi a címben is szereplő egyik szerelmespár gyermeke, akinek azonban nemcsak saját csúfságát és ezáltal kirekesztettségét kell legyőznie, hanem a megátkozott hat szerető másik két párjának gyermekeit és szüleiket is meg kell váltania. A megváltás felé vezető út jó tetteken keresztül vezet, mely könyörületességet az első királylánytól, kedvességet a másodiktól és elfogadást követel a harmadiktól. A korlátolt alaphelyzetből kibomló cselekmény során a nemi szerelem mint eszköz játszik fontos szerepet. A három szerető gyermekein keresztül váltódik meg, a csúf királyfi is a nemi szerelem útján viszi közelebb a megváltáshoz az aranyszőrű állatot és a virágot is. Lesznai számára fontos, a Trisztán és Izolda történetben is jelentős halál motívum is új értelmezési lehetőséget kap a mesében. Itt kerül kimondásra az a tétel, mely az író nő többi meséje kapcsán is kiemelkedően fontos: „a halál csak alakváltás”¹⁰². Itt nem a királyfinak, hanem édesapjának kell átesnie az alakváltáson, hogy fia megtalálja a megváltáshoz vezető utat. Maga a megváltás lehetősége és

¹⁰⁰ LESZNAI Anna, *Babonás észrevételek a mese és a tragédia lélektanához*, Nyugat, 1918/13, 55–68.

¹⁰¹ LESZNAI Anna, *A három bölcs szerető* = LESZNAI Anna *Idődíszítés: Mesék és rajzok*, szerk., SZILÁGYI Judit, utószó BOLDIZSÁR Ildikó, Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum, Hatvany Lajos Múzeum, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2007, 87–93.

¹⁰² LESZNAI Anna, *A három bölcs szerető* = LESZNAI Anna *Idődíszítés: Mesék és rajzok*, szerk., SZILÁGYI Judit, utószó BOLDIZSÁR Ildikó, Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum, Hatvany Lajos Múzeum, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2007, 92.

a világrend helyreállása természetesen ebben a mesében is a szerelem jegyében történik meg, hiszen a mese végén a királyfi feleségre talál, aki által visszakapja a mese elején elvesztett szó varázserejét.

Véleményem szerint Lesznai Anna megírt és publikált meséi közül a *Mese az eperszemnyi szívről* jeleníti meg az író nő szerelemfilozófiájának minden elemét, illetve konkrét formában, a maga teljességében ábrázolja a megváltás felé vezető utat és annak pillanatát.

A mese kezdőmotívuma – az édesanya átadja lánya szívét, mivel már elég nagy hozzá, hogy kebelében viselje – a Lesznai felfogása szerint öntudatlanul is helyes nívón élt gyermekkor végét, az Isten hívásának engedelmeskedő, megváltás felé vezető út, az igaz szerelem útjának keresését jelöli ki. Abban a viselkedésben, ahogyan a királykisasszony bánik a szívével, megjelenik az első akadály az igaz szerelem elérése felé: a gög. Ez a hozzáállás párhuzamba állítható a kéziratban olvasható „lám vagyok, te szerethetsz” viselkedési mintával. A királykisasszony nem vigyáz a szívére, nem őrzi meg az igaz szerelme számára, hanem mindenkinek mutogatja, akivel és amivel találkozik. Lesznai felfogásában a nem igazi szerelmet osztogatni bűn. Ez a magatartás az önismeret hiányát is példázza, ami pedig Lesznai szerint kulcsfontosságú az igaz szerelem felé vezető úton. A gög és a dölly – mint negatív tulajdonságok – tükrében könnyen értelmezhető, miért nő a királylány szíve, s később miért nem fér a keblébe. Ehhez párosul az alázat hiánya, „Királykisasszony vagyok én, nem szolgállok senkit”¹⁰³ mondja a királylány, helyett, hogy jóvátenné korábbi gögjét és megszolgálna a szívéért.

A problémákkal terhes alapszituációt még tovább nehezíti a királyasszony első házassága. Az igaz szerelem kritériumának egyáltalán nem megfelelő kapcsolatban a királyasszony feladja önmagát, nem szereti férjét, sőt, viszonyuk hierarchikus is: a férj parancsol, a királyasszony csak létezik, szíve is és ezáltal ő maga is csak mint eszköz van jelen a király életében, nem mint pár a teljesítő szerelemben.

Az egyetlen megváltás felé vezető motívum a mese első felében a gyermekszülés. Ez, ahogy az már kiderült, Lesznainál két okból is fontos: egyrészt a nők üdvözülés felé vezető egyik lehetséges útja, másrészt a születendő lélek megváltásának lehetőségét hordozza magában. Felmerül a kérdés, hogy akkor a királyasszony miért nem váltódik meg? Véleményem szerint ennek oka ismét az igaz szerelem hiánya. Lesznai kézírataiban a

¹⁰³ LESZNAI Anna, *Mese az eperszemnyi szívről* = LESZNAI Anna *Idődíszítés: Mesék és rajzok*, szerk., SZILÁGYI Judit, utószó BOLDIZSÁR Ildikó, Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum, Hatvany Lajos Múzeum, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2007, 9.

gyermekszülés és az anyaság a teljesítő szerelem kontextusában jelennek meg, így eredményezhetik a születendő új lélek megváltását is. Azonban, ahogy az már kiderült, első házassága nem mondható igaz szerelemnek.

Amikor férje a csata sikeressége érdekében elkéri a királynő szívét – amit ő már nem adhat oda, hiszen az a Szívlovagé –, többet kér tőle, mint amennyit adni tudna neki, amely ismét az igaz szerelem egyik ellehetetlenítője.

Az egymáshoz rendelt lelkek és a nem véletlenszerű találkozások motívuma fedezhető fel a királylány és a Szívlovag megismerkedésében a kútnál és a későbbi kapcsolatukban. A Szívlovag az első pillanattól kezdve tudja, hogy ő érdemli meg a királykisasszony szívét, ezért is viszi magával azt, azonban a királykisasszony a fentebb már említett gőg, dölyf és alázat nélküli magatartása miatt ezt nem értheti meg: szükséges hozzá az önismeret elérése.

Ez az önismereti folyamat jelenik meg a mese második részében, mikor a hazátlan királyasszony vándorlásai és szolgálatai során megtanulja gőgje legyőzését, megismeri igazi énjét. Ehhez az eseménysorhoz kapcsolódik a Lesznai-filozófiában megjelenő 100 próba kiállása. Az igaz szerelem eléréséhez a királyasszonynak gyakran nehéz, már-már kegyetlennek tűnő feladatokat kell kiállnia. A korábbi gyermekszülés motívuma és az abból következő nem-megváltás itt nyer értelmet: a megszületett királyfi bár nem hozta el anyjának és magának rögtön az üdvösséget, de a próbák végén segíteni tud neki, hogy együtt elérjék azt.

A feladatok teljesítése során a mese első felében látható események ellentettje jelenik meg. Míg a királyasszony első férje többet várt el feleségétől, mint amit ő adhatott, addig a Szívlovag pontosan tudja, mennyi és milyen próbák szükségesek ahhoz, hogy a királyasszony legyőzze negatív tulajdonságait.

Ez a mesei szerkezet (önismeret, a hős bejárja önmagát, majd megtalálja a helyes utat) a hindu mesevilágban fordul elő legtöbbször, s ez az, amely az író szerint a legközelebb áll az ős-meséhez.

Ahogy azt már fentebb kiemelttem, ezt a mesét az teszi különlegesen fontossá a Lesznai-életműben, hogy a többi vázlattal ellentétben itt jelenik meg legteljesebben az író filozófiájához hű szerelem-megváltás. Nemcsak az ahhoz vezető út, de maga a megváltás pillanata is precízen le van festve. Az önismeret és az egyén ön-bejárásának útjának utolsó pillanata a tubafa alatti elcsendesedés, meditáció. A kiállt próbák és ennek hatására a királyasszony egy magasabb szférába emelkedik, amely az Isten felé való kapunyitást szimbolizálja. Az így elért nívón a királyasszony megfiatalodik, amely alakváltás szintén, ahogy az már kiderült, Lesznai számára a megváltódás jele. Ez a magasabb síkra emelkedés és az alakváltás motívuma a Trisztán és Izolda szerelemhez hasonlítva értelmezhető a halál utáni,

nem empirikusan, hanem lelki síkon történő üdvözülésnek. A királyasszonynak is meg kell halnia – ami szimbolikusan az alakváltás motívumában jelenik meg – ahhoz, hogy az igaz szerelmével való egyesülésben elérje a megváltást. A királyasszony erre a pillanatra érti meg, hogy hosszú útja és megmérettetései során megtanulta a Szívlovagon keresztül az egész világot szeretni.

Az egyesülés motívuma nem csak a mese végső epizódjában fedezhető fel. Ahogy az már a kéziratokból is látszódott, Lesznainál az alkotásban is megvalósulhat az egyesülés, mégpedig a tartalom és a hozzá illő forma között. Ez figyelhető meg egyrészt abban, hogy az író a mesét választotta a történet megjelenési formájának – hiszen a mese képes megmutatni a lélekvalóság törvényeit –, másrészt az elbeszélésben váltakozva fordulnak elő prózai és verses szövegek a kifejezendő tartalomhoz igazodva. A prózai szövegek narrálják az eseményeket, a lírai szövegek pedig általában varázslathoz, ígéréséhez, csodás események bekövetkeztéhez kapcsolódnak. Mindebből jól látható, hogy ez is elengedhetetlen az üdvözülés felé vezető történet megjelenítésében.

7. Konklúzió

Mindebből jól látható, hogy Lesznai szerelemfilozófiája meglehetősen összetett szerkezetű, de minden részletre kiterjedő, kiforrott eszmerendszer. A Balázs Bélával és Lukács Györggyel folytatott beszélgetések és a Vasárnap Társaság összejövetelein való részvétele mind a megváltás és a két nivójú világ értelmezésére készítették. A lélek felé fordulás egy idegennek tűnő világban a lelkek jótékony kapcsolatába és az általi megváltódásba vetett hitet erősítették benne. Lesznai felfogása szerint az üdvözülés, az Istenhez, az abszolútumhoz való visszatérés az igaz szerelemben valósulhatott meg. E nézetet erősítették a Lukáccsal való beszélgetések és a filozófus előadásai, írásai. Lesznai ideológiája szerint igaz szerelem csak két egymásnak rendelt lélek kapcsolatában valósulhat meg, mely során mindkét fél teljesebben, egymáson keresztül Isten felé nyitnak kaput, s egymásban az egész világot képesek szeretni. Balázs Bélával közös meseviláguk és Isten-hitük a mese mint műfaj értékét növelték. A megszületett mű szerepe a közös beszélgetések alapján a bemutatás, megjelenítés, tükrözés lett.

Lesznai hitt a megváltásban, hitt a mesevilágban és az igaz szerelemben. Azonban számára a mese nem jelentett megváltódást, viszont képes volt a megváltás felé vezető út, az igaz szerelem bemutatására, és mint ilyen, útmutatást adni az egyén számára. A mese az üdvözülés felé vezető első lépcsőfokot jelentette. A való világban pedig a sokáig épített és

folyton pontosított és tökéletesített szerelemfilozófiája biztosította az isteni nívó elérésének lehetőségét és teljesítette a spirituális-metafizikai világképét.

Lesznai Anna szerelemfilozófiájának feltárása és megismerése fontos támpontot nyújt a századforduló epikájában megjelenő szerelemábrázolás válságának tárgyalásakor. Az író azon kevesek egyike az akkor alkotó művészek közül, aki nemcsak foglalkozik a szerelem kérdéskörével, de le is írja az azzal kapcsolatos gondolatait, és egy önálló, részletesen kidolgozott filozófiai rendszert alakít ki róla, mely rendszerre hatással volt a korszak két nagy írója, gondolkodója: Balázs Béla és Lukács György. E filozófiának feltérképezése és ismerete kiemelkedő szerepet tölt be az író meséinek elemzésében, hiszen kulcsként funkcionál az alkotások értelmezése során.

8. Bibliográfia

8.1.Szövegek

LESZNAI Anna, *A három bölcs szerető* = LESZNAI Anna *Idődíszítés: Mesék és rajzok*, szerk., SZILÁGYI Judit, utószó BOLDIZSÁR Ildikó, Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum, Hatvany Lajos Múzeum, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2007, 87–93.

LESZNAI Anna, *Jancsi és Juliska* = LESZNAI Anna *Idődíszítés: Mesék és rajzok*, szerk., SZILÁGYI Judit, utószó BOLDIZSÁR Ildikó, Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum, Hatvany Lajos Múzeum, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2007, 123.

LESZNAI Anna, *Mese az eperszemnyi szívről* = LESZNAI Anna *Idődíszítés: Mesék és rajzok*, szerk., SZILÁGYI Judit, utószó BOLDIZSÁR Ildikó, Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum, Hatvany Lajos Múzeum, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2007, 7–20.

8.2.Irodalom

A Vasárnapi Kör: Dokumentumok, vál., bev., jegyz. KARÁDI Éva, VEZÉR Erzsébet, Bp., Gondolat, 1980.

Balázs Béla naplójegyzeteiből (1915-1922) = *A Vasárnapi Kör: Dokumentumok*, vál., bev., jegyz. KARÁDI Éva, VEZÉR Erzsébet, Bp., Gondolat, 1980, 71–101.

BALÁZS Béla, *Halálesztétika*, Bp., Deutsch Zsigmond és Társa Könyvkereskedése, 1907.

Beszélgetés Lesznai Annával = *Emlékezések*, I, szerk., VEZÉR Erzsébet, Petőfi Irodalmi Múzeum, Bp., 1967, 4–15.

Beszélgetés Lukács Györggyel = *Emlékezések*, I, szerk., VEZÉR Erzsébet, Petőfi Irodalmi Múzeum, Bp., 1967, 16–37.

FEHÉRI György, *Az Egy és a Kettő: A megváltás képességéről és lehetetlenségéről*, Enigma, 2007/52, 57–66.

HAJNAL Zsuzsa, *Pesti beszélgetés Lesznai Annával: a Nyugatról, Adyról, Balázs Béláról és Budapestről*, Magyar Nemzet, 1965. júl. 16, 40.

- Lesznai Anna naplójából (1912-1927)* = *A Vasárnapi Kör: Dokumentumok*, vál., bev., jegyz. KARÁDI Éva, VEZÉR Erzsébet, Bp., Gondolat, 1980, 102–114.
- LESZNAI Anna, *Babonás észrevételek a mese és a tragédia lélektanához*, Nyugat, 1918/13, 55–68.
- LUKÁCS György, *A nem-tragikus dráma problémája* = L. Gy., *Ifjúkori művek*, szerk., TÍMÁR Árpád, Bp., Magvető, 1977, 519–523.
- LUKÁCS György, *Balázs Béla: Halálos fiatalság* = L. Gy., *Ifjúkori művek (1902–1918)*, szerk., jegyz. TÍMÁR Árpád, Bp., Magvető, 1977, 678–694.
- LUKÁCS György, *Balázs Béla: Hét mese* = L. Gy., *Ifjúkori művek*, szerk., TÍMÁR Árpád, Bp., Magvető, 1977, 710–724.
- LUKÁCS György, *Kiknek nem kell és miért a Balázs Béla költészete?* = L. Gy., *Ifjúkori művek (1902–1918)*, szerk., jegyz. TÍMÁR Árpád, Bp., Magvető, 1977, 695–709.
- LUKÁCS György, *Tristan hajóján: Megjegyzések Balázs Béla új verseiről* = L. Gy., *Ifjúkori művek*, szerk., TÍMÁR Árpád, Bp., Magvető, 1977, 643–656.
- MANNHEIM Károly, *Lélek és kultúra* = *A Vasárnapi Kör: Dokumentumok*, vál., bev., jegyz. KARÁDI Éva, VEZÉR Erzsébet, Bp., Gondolat, 1980, 186–202.
- NOVÁK Zoltán, *A Vasárnap Társaság*, Bp., Kossuth, 1979.
- SIMONOVICS Ildikó, *Lesznai Anna mesevilága* = *Tanulmányok Budapest múltjából*, XXVI, szerk., SZOBODA Gabriella, Bp., BTM, 1997, 137–151.
- SZILÁGYI Judit, *Mese–Világ–Kép: Lesznai Anna meséi*, Enigma, 2007/52, 130–145.
- TALLÁR Ferenc, *Lélekvalóság és regény: A fiatal Lukács Dosztojevszkij-koncepciójáról*, Magyar Filozófiai Szemle, 2011/1, 102–113.
- TÖRÖK Petra, „*Gránit a siratófalban, ütem magyar ajkú dalban*”, Múlt és Jövő, 2001/1, 59–73.

9. Mellékletek

M/1 *Művészet terapeutikus hatása*

Egyén Önmagához való viszonya – külvilághoz való viszonya

Alkotás öröme.

A valóság módosíthatósága által nyert szabadság és felelősség érzet

Érzéki élvezet gazdagodott az obszerváció által és a merő alkotás öröme.

Az én és a külvilág mágikus egyesülése által kapott kielégülés.

Én szűk határainak kiterjesztése és szolidifikálása.

identifikálódás és önmodellálás: önformázás által = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna angol nyelvű művészetelméleti írásai és jegyzetei*, kézirat, Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattár V.3670/35/4 4.lap

M/2 „Jesus has taught: »Not what we take into our mouths makes us unclean, but that which comes out of it.« He, of course, meant human speech, - the Word, that most ancient and most magic of all arts. Human speech is art – it is poetry, the building of a living world by articulated sounds.” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna angol nyelvű előadásai művészeti kérdésekről*, kézirat, PIM K V.3670/38/4. 11. lap

M/3 „Azt hiszem az ember mindig a lelket keresi – de a lelket néha objektiválja, kivetíti. Néha a kollektív lélek predominál, máskor az egyéni.” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna jegyzetei „M” lélektani előadásairól*, kézirat, PIM K V.3670/16/1. 3.lap

M/4 „Merném mondani: szeretni tudni egészség. De a szeretet nem ellentéte, csak misztikus kibővülése az önzésnek. Önzés nélkül tán nincs is szeretet.” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna jegyzetei „M” lélektani előadásairól*, kézirat, PIM K V.3670/16/1. 5.lap

M/5 „[...] az a jó szerelem kritériuma, hogy a világ felé fordít, hogy másokat jobban szeretünk tőle.” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna jegyzetei „M” lélektani előadásairól*, kézirat, PIM K V.3670/16/1. 12.lap

M/6 „Ezért leszünk művészek 1) Mágikusan meg akarjuk hódítani a világot ábrákkal vagy igékkel vagy incantációval . 2) Alkotni akarunk egy világot amelyben a mi belső törvényeinkkel azonos törvények uralkodnak, hogy érthessük a világot, hogy otthon lehessünk benne, hogy azonosak legyünk vele, hogy meghódíthassuk, – szóval hogy

egyesüljünk a realitás egy nemével – megalkotjuk azt.” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna jegyzetei „M” lélektani előadásairól*, kézirat, PIM K V.3670/16/1. 16–18.lap

M/7 „Meséimet láttam, álmodtam és elmondtam – mikor valakinek magyarázni akartam azt a mi történt velem és bennem. Hittem bennük – igazán igazi mesék – nem tudtak volna regény vagy novella alakban – talán még életalakban sem megjelenni. A „rendes” igazi világban lehettek csak igazak – mely az ember lelke szerint van szabva – a mesevilágban. Naplószerűen próbálom őket leírni „Virágoskertemnek” – melybe bele vagyok varázsolvá – bűvöcskát játszva önmagammal keresem magam.” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna meséi, jegyzetek mesékről, A szerelem meséskönyve*, kézirat, PIM K V. 3670/44, 1. lap

M/8 „Alkotni szerintem annyi mint egyéniségünk egy részének belevetésével gyarapítani az emberi világ tartalmát. [...] A teremtmény képesség csak kevesek tulajdonsága. Nem is pusztán tulajdonság de egy eddig felderítetlen adomány megszállottság mely nem függ akaratunktól sőt inkább rabul ejti akaratunkat. Teremteni annyit tesz tán mint teljes egyéniségünk feltétlen odaadásával egyéniségünket valami addig titokzatos kémiai pro cessus folytán belekeverve a kívülünk való világegyetembe valami újat és egyszersmint elevenet formázni a megadott elemekből de túlmenve rajtuk.” = LESZNAI Anna, *Tanulmány a „creative” szóról*, kézirat, PIM K V.3670/30 1–2. lap

M/9 „Körtvélyes, jun. 1912.

Rájöttem, hogy egy férfi és egy hivatás nem férnek el egymás mellett – egy férfi – hivatás, ha szerelmileg meg akarjuk tartani – még akkor is, ha évenként 1szer látná az ember.” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/1. 2.lap

M/10 „A félelem és érzés [...] A szerelem szeretet – önvédelem – átalakult félés – mellyel a félelem ellen védekezünk. Van egy féle szerelem, mely nem kíván „bírní” sem nem „együtt élni” – nem egyetlen de állandóan megmarad. Valakit (egy vágy – személye [...]) együtt szeretünk mindennel a mit szeretünk.” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/1. 44–45.lap

M/11 „Én vallásosnak érzem a művészetet. Így: minden dolgok elvannak varázsolvá. Dióhéjba préselve kell őket kiszabadítani. Most kérdés hogy a forma egy még melyebb foka-e az elzárásnak vagy (ahogy én hiszem) egy első foka a megváltásnak. Akkor a művészet megvált és nem mint Lukács mondja teremt egy ellenvilágot. Ha a forma szent

(azaz Istennek egy fokát jelenti) akkor – a mesében illetve az életben is – nem történhet meg minden átalakulás – csak egy bizonyos, hogy úgy mondjam haladás irányú.” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/1. 57–59.lap

M/12 „Szerelmet nem lehet viszonzni, a szerelem csak átmegy a tárgyán keresztül Istenhez – céljához – hiszen Istenhez. De ha tudatosan fogadják – megszentesíti tárgyát. Nagyon alázatos dolog – annak lenni kit szeretnek. Egy kis pihenés a szerelmes és Istene közötti úton.” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/1. 65–66.lap

M/13 „Minden ember rendeltetése, a lelkét visszaadni akarni Istennek. Üdvösségemet akarni – szent egoismus. A szerelem is csak látszólag kielégülés – odaadás tulajdonképeni. Kapu mely Istenbe nyílik. Azt szeretni kinek kell az ember” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/1. 76–77.lap

M/14 „Keretmese

- 1.) Gyerekkor – a paradicsom – a határtalanban élés öntudatlanul ártatlan – az öntudatlan helyes.
 - 2.) Most jön az elvarázsolhatóság az élve csukatas
 - 3.) A szerelem mindenkben szállítja [sic!] az embert és hívja ki önmagából.
 - 4.) De az ember nagyon el van zárva – nem tudja odaadni magát semminek.
 - 4) Jön az erós a közvetítő a nemi szerelem – Az én elvész
 - 5) De bekerül a másik én börtönébe (amour passion – amour des reus
 - 6) Isten folyton szállítja [sic!] az embert s a szerelem fogja a lelket – s kiviszi a másik én börtönéből – de mivel csak közvetítő új börtönné válik. Szerelem szerelemért. Amour vocation nem a tárgynak adja oda magát de a szerelem épületének. Egyenrangú a művészi alkotással.
 - 7) A szerelem épület forma tehát megváltás. De nem tökéletes forma (nem tartalmaz mindent) nem Isten – tehát börtön is.
 - 8) Az épület összeomlik. lehetséges ez az új útvándorlás kell hogy induljon Isten felé
 - 9) Vagy nő nő kitágul – áttetszővé válik átjárja Isten – Istenné finomul
 - 10) Összeomlás esetében mik lehetnek az utak.
- vagy egész más épület – más vágyon keresztül vagy „kegyelem éri a vándort” és

ugyanzokból a kövekből építhet új épületet (Le kell szolgálni azonban fájjal [sic!])

11) Ami elében a gyerekszülés egy módja az asszonyi nem megváltásnak – de a megváltás lehetőségének fennmaradásának. Ezért „jó mese” az melyben a királynő elhervad de gyereke születik.

11) A szépség ha feladatnak követelésnek érezzük

A vágy falnyitó eszközök, nem végcél. De nem szabad ingyen (építési adási a szülési vágy nélkül) szeretet nélkül elveszni.

12) A mese a művészet, a játék szerepe mindebben, a mese [...] symboluma mind ennek – mint ilyen szertartás ima szerű – pillanatnyi megváltás. Helyesbe szökkenése a képzeletnek.” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25., kézirat, PIM K V.3670/43/1. 79–84.lap*

M/15 „A mese talán pillanatnyi visszahelyezés a Paradicsomba” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25., kézirat, PIM K V.3670/43/1. 89. lap*

M/16 „Gyuri_ a mese azáltal (vált meg adja a megváltás látszatát) hogy mindent egy síkra hoz egy természetűvé alakít át. Isten előtt a megváltott dolgok ilyen [sic!] egyenértékűek lesznek A megváltott dolgok művészete ornamentum mese – Istenben való gyönyörűség (határtalan egybeolvadás)

Gyuri: a művészet elveszi a dolgok tárgy voltát – hogy mást adjon nekik – az ornamentika csak elveszi a tárgy voltukat. (Herbert: a mese aplikált művészet?) A művészet (amour vocation) egy új börtönbe váltja a dolgokat.” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25., kézirat, PIM K V.3670/43/1. 93–95.lap*

M/17 „Az amour vocation a szerelmet váltja meg. A szerelem meg van váltva. kész – és én elmegyek tőle. megválthatunk mindnet – magunkat csak úgy válthatjuk meg magunkat ha »Lauben heligekké leszünk« s Istennek adom magamat. táncoló szerelem elébb megváltja mozgást” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25., kézirat, PIM K V.3670/43/1. 103–104.lap*

M/18 „És órá gondoltam: nem is gondolás volt: új birtokba vétele azon énemnek melyet tőle kaptam – és játék: minden erotika, szerelem nélkül.” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna*

M/19 „15-én Szerelemről

Szeretet szerelem eros és rokonszenv határeltolások. A szeretet a teremtményben Istent szereti. Eros átrohan, a vágy nyila sebeket a teremtésen, hogy az én Istenhez kerüljön rajtuk keresztül. A rokonszenv mindenben önmagát önmagában a tompa aluvó Istent bírja. A szerelem az anyagra is vonatkozik – a teremtményt szereti Isten méltóságában. Mivel az anyagra is vonatkozik individuumhoz kötött. Krisztus a Szeretet mindenkit szeret Istenben. Trisztán a szerető – Izoldben szeret mindent benne bukik Istenbe mikor érte meghal. [...] A szeretet viszonzatlanul [sic!] is szeretet – végső fokon azonban kényszerít (köznyelv értelmében = csodát tesz.) A szerelem csak a viszonzásban teljesedik, – nem kényszerít de kettőben van meg – csuda. A szerelem igazán adni csak a hozzá rendelt egyénnek tud. A szeretet átvilágítja az egyént de nem pusztítja el. Kettőnek Isten-templomában való találkozása. A szerelem bemegy annak a kit szeret az ő házába. A szerelem típusai: 1) Kätchen von Heilbronn belemúlik egyénileg kedvesébe. 2) Izolde teljesedik kedvesében. 1)Kätchennek olyan partner felel meg ki befogadja az ő egyéniségét. 3) Két egyéniség a ki megtűri – sőt kedveli egymást de nem exaltálódnak¹⁰⁴ egymásban. 3)ik típus szerintem egy több kevesebb szerencsével szerelemnek félreismert emberi viszony. 2) Igazi és teljesítő örök szerelem 1) Hierarchikus vagy küzdően dialektikus formát ölt korok és egyének szerint – szerelem volt talán egyszer – de ma már nem az. A 2) szerelem megváltja (illetve relative magasabbá váltja) mindkét szeretőt. az 1) ső típus esetleg csak azt aki feladja egyéniségét. A 3)ik típus nem válthat meg senkit, segíthet az élet után – de indirekte. Minden határeltolási út a maximumon¹⁰⁵ Istenbe bukik át. Még Rostand is meglátta: Toutes les grandes amours travaillent pour le ciel. Az áhitat is határeltolási út – valahogy ez menti meg a gnozt attól, hogy zsákutca legyen. A „viszonzatlan szerelem” (vagy inadequatan viszonzott) lehetősége az hogy Werkké válik: az ember templomot épít [sic!] ő néki és mikor a templom kész Isten hurcolkodik belé. A szerelemben nincs áldozat – mert az egyén szükségszerűen teljesedik általa. A »viszonzás« lehet öntudatlan is főleg ideig-óráig valamely szerelemben. Az »viszonz« valóban kinek szüksége van rám, ki általam teljesedik, ki úgy felfal engem mint egy cipót,

¹⁰⁴ Ezt az a szót az író többször is használja naplóiban, azonban az x betű v-nek is olvasható, ez esetben „evalválódnak”-nak kell olvasni. Lejegyzéseimben a szó többszöri előfordulása és annak többszöri olvasása, illetve más x betűt tartalmazó szavakkal való összehasonlítása alapján írok „exaltálódnak”-ot.

¹⁰⁵ bizonytalan olvasat

hogy minden morzsám beleférjen – és a végén ez a csuda: egészebb több vagyok általa mint voltam. Azt a szerelmet kell keresni, mely teljesít nem azt mely boldogít. A boldogság csak játék, sziget, mint a művészet: indirekte lehet csak ethikai szerepe neki is. A szeretet tárgyát is megváltja tárgyát, ha elég intenzív, a szerelem csak (kegyelem segítségével?) a szeretőt, és azt a szeretettet aki viszonzza a szerelmet. G. szerint a szerelemben mindig a szeretett egyén ad, a szerető csak törleszt. A szeretett egyén = a kedves csak olyat kívánhat [sic!] a mit a szerető egyén – bár esetleg fájdalmas törekvés árán – de egyénisége exaltálásával és nem elnyomásával (lehet valakinek az „önfeladás” bizonyos formája egyénisége is) adni tud. Mást kérni mint amit a szerető „teljesedve adhat” vagy egyáltalán adni tud: áttörése a két egyén alkotta gyűrűnek, szakítás, mellészeretés. A kedves egy viszonzott szerelem gyűrűjében mindig szerető is a másik félre vonatkoztatva. Sokszor gondoltam, hogy mi Magdolnák ki Krisztust sohasem érjük el, Izoldák kik Trisztánt soha vagy későn kapjuk: mégis első naptól fogva Őt keressük, hozzá vagyunk hívek »Slanbe mir fielster, írja Caroline Schellingnek, ich bin eigentlich für Trene geboren«. Mit jelentenek akkor azok az elmúlt szerelmek, melyek lényünk alkatrészeivé váltak, melyek »múlt tökélyükben időtlenül örökek« (Z.) vagy dialektikus hajzában sohasem teljesülve sohse múlva kergetnek végig sorsunkon (G.)? Ezeket nem mondhatjuk röviden tévedéseknek! Múlt életek éveinek kihangzásai tán vagy jövődők preludiuma. Vagy nem csak egy lélek ma még az a »lélekmassza« mely énünkhöz tapad – és kereszteződő léleksorsok esnek így »alkotók és kiépítettek« egyszersmint [sic!] H. teóriája szerint utunkba. [...] Trisztán »elhagyja« Izoldét, Izolde Marke testét elviseli dacára Tristán szerelmének, lényegileg nem egymás empirikus szerelmében teljesednek. kapuk ők egymásnak, melyen keresztül a halál kezében áttörik empiriájukat [sic!]. Szabad-e elvenni valakitől a kinek egyszer ezt már odaadtuk, azt a hitet hogy van valakije akin taposhat? (99 próba utáni elbukás) Épen a 100ik próba teljesítésénél bukna át a szerelem a csudába? 99 és 100 közt nem csak egy a távolság a csudavilágban. Itt a befejezetlen és a teljes állanak egymással szemben. De a legenda kegyelme felemelheti mégis azt a ki 99 után bukott el – a csudáig jutás is valami hatalmas már. 99 azért kvalitásban is más mint 80 v. 95. Persze ez képletes. 2 féle igaz szerelem van: Kätchen 100 próbája és Izolde ki pusztá létezése által ad teljesít. Lehet-e úgy [sic!] is adni »lám vagyok te szerethetsz« – én sokáig »transzcendentális kutya« voltam (Károly) aki azt adtam »lám lehet engem birni (lelkileg is) anélkül hogy szeretnél«. Ma azt hiszem csak az első esetben törheti át a kedves a falat, igazán jöhet ő felém – és teljesedhet a tiszta szerelem csudája. De hiszem hogy Isten csudája sok, és kegyelme megengedi, hogy néha

nívókeveréssel is van teljesülő csuda. A mi időben van nem lehet időben örök csak=csudában – Intenzivításban például. Viszont a szerelem meg kell hogy váltsa az anyagot az érzékeket is – tehát ezek révén van szoros köze az empirikus időhöz is? Az empirikus élet határáig el kellene érnie. Viszont van tagadhatatlanul (mint a misztikus Isten élmény mely után visszabukunk) egy intenzívítási öröklét. De ezzel nem szabad beérni. volt idő, mikor azt mondtam: »Minden szerelem egy kapunyitás a csudába, de van jogosultsága több szerelemnek is, ha mindenik egy végső Janus kapuját nyitja a csudának« Mi a kritérium a kaland és a szerelem közt? Nem az örökkévalóság: ezt a jövő; nem az egyetlenség: ezt a múlt döntenék el. Már pedig csatánk és megváltásunk igaza a jelen (nem létező, örök határvonalán) dől el. Az intenzívítás, a lényünk teljes átízottsága [sic!] (nem irom belegérése [sic!], mert vannak emberek, kiknek a szerelem nem utja [sic!] tehát mindig kimarad belőlük valami a szerelemben és mégis vannak igaz szerelmeik?) a kritérium; az abszolút egy ponton való érintése; az abszolút mint egy zárt gömb van körülöttünk s mi mindig csak egy sugár vagyunk. Symboluma annak az intenzívitásnak tán a meghalni tudás-symbolum nem próba. [...] A szerelem (mint a művészet a formánál) megáll a testnél gyakorta, – kicsit tán mindig ezt teszi: amennyiben megáll (s mondom lényege egy bizonyos fokú megállás) nem is vált Istenbe mint a szeretet. 1) Lélekké váltja legalább relative a testet és 2) potenciális lelkeket testbe vált elindítja a megváltás útjára születő útján.” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/2. 5–12. lap

M/20 „A csoda első öntudatos csírája az emberi lelek. Ami emberileg minden differenciálódik: az ember lelkében kezdődik a harmoniába beépülés. Minden ember-előtti »együttes« es »egyensúly« [sic!] – paradicsomi emlék, a csuda reménye az ember lelkében eszenél [sic!] először.” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/2. 16. lap

M/21 „A »megváltás« egy lélek segítő betörése a másik lélekbe. Krisztus is azt váltja meg a ki hisz benne. A lélek lehet oly intenzív hogy a másik testet is tudja befolyásolni. A ki megvált (relatív megváltásról szólok persze) az vállalja Isten előtt a megváltandót. Az igaz szeretet megváltó erejű. Az »élet-feláldozása« azért tud megváltani azért symbolizálja a megváltást »mert csuda a szeretet ilyen mértéku [sic!] egyén áttörési« képessége.” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25.*, kézirat, PIM K V.3670/43/2. 26–27. lap

- M/22** „Viszont a teljes szeretet csak annál jöhet el a ki egynek érzi magát teljesen Isten akarataival önnön megsemmisülése nélkül.” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25., kézirat, PIM K V.3670/43/2. 70. lap*
- M/23** „Az egymás által való teljesedés játékos téren symbolikusan (pl. a rész és az egész helyett) szintén némely szerelemben (minden kielégülő szerelmi aktus pillanatában és a művészi teremtésben és élvezetben) valósul meg. Minden azért symboluma az erotikának (idáig ezt a szót kellett volna a szerelem helyett használnom) mert az erotika az ős utak symboluma, az ős út pedig az ős célt jelenti. Az a mi valóság ma az istenné válásban: az önkiepipítő önfeladás azt a szerelmes erosban és a krisztusi szerelemben kapjuk meg. Ezek a megváltók. Vannak kik ezzel a képességgel születtek erre az incarnatióra (nyoma sincs benne sem sadizmusnak sem mazochizmusnak – szentek gyönyörűek) Mások csak fel-fel küzdik magukat egy egy ilyen pillanatra. Vagy végső elérésnek veszik a symbolikus látszólagos kielégülést: mely csak pihenésnek lett szánva az egyén, az emberiség útján – sőt egy fokon bünné válnak mint ki a papot imádva Isten helyett, s szeretet helyett templomban élne. Az igaz szerelem megváltó: helyre tudja állítani a megzavart isteni éntudat és készség mérlegét, tud lelket adni: szent, szent, szent. Ma tán több a szeretetnél mert teljesebben valósul meg.” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25., kézirat, PIM K V.3670/43/2. 78–79. lap*
- M/24** „Komoly testi ok nélkül nem mondhat le a szerelem a gyerekszülésről: mert nem elégedhetünk meg önnön megváltásunkkal kötelességünk az alkotás és szülés [...] Viszont, ha a gyerekszülés testi és materiális körülményei rosszak (igazán rosszak legjobb tudásunk szerint a gyerekekre nézve) úgy nem bűn az »óvatos szerelem«” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25., kézirat, PIM K V.3670/43/2. 82. lap*
- M/25** „Abban G.nak még nincs igaza hogy az igazi szerelem feleslegessé teszi a nemzést mert megvált az élettől is – de csak a szeretőket: hol marad a többi kasztalan [sic!] lélek!” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25., kézirat, PIM K V.3670/43/2. 82. lap*
- M/26** „A művészet megváltott formák világa. A művész csak annyiban váltódik meg – amennyiben »áldozatot« hoz. Saját útján megáll és szolgálja a formák megváltásra törekvő Meluzina-világát. G. szerint a művész lelkébe dagadnak bele a »más«világ megváltás

szomjas forma lelkei.” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25., kézirat, PIM K V.3670/43/4. 1. lap*

M/27 „Itt van az extatikus elem a művészetben a kifejezés és a tartalom egyesülése. minden csoda, minden extazis egyesülés: szent örök symbolum a minden extázisnak a nemi szerelem.” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25., kézirat, PIM K V.3670/43/4. 1. lap*

M/28 „Mik azok a végső formák melyek átbukás nélkül érnek Istenhez? A szeretet – a szerelem? Ezeket lehetne aztán egyenes útnak nevezni. Van-e a művészetnek átbukása? Az átbukás symboluma a mesében az alakváltoztatás egy csoportja. Azonkívül persze önfeladást és az anyag álomszerűségét is jelentheti néha ez a symbolum.” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25., kézirat, PIM K V.3670/43/4. 2. lap*

M/29 „Vasárnap. Az individuál lélek a tiszta forma elkísér-e a megváltásig? A megváltás vajon Istennel egyesülést jelent-e már! Szerintem Istenben nem olvad fel az ősfurma az én. Megmarad benne – tiszta énségében és mégis teljesen alkatrésszé válik.” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25., kézirat, PIM K V.3670/43/4. 3. lap*

M/30 „(A művészet és a szerelem őshasonlatai minden metafizikumnak Pl. a művészetben: a rész és egész egymásba exaltálása egymás által tökéletesedik az egész és részletek Individualitása. A szerelemben az egyesülésben éri el önnön maximumát az én.) Az Isten szerelemből teremtett. Minden alkotás minden teremtés szeretet: a potenciális lények szeretete.” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25., kézirat, PIM K V.3670/43/4. 8. lap*

M/31 „Ezekből az is következik: hogy tévedésekkel kell megküzdenünk, egymással összeütköző kötelességek között kell választanunk, számolnunk kell tökéletlenségünkkel: nem ugorhatunk a Tökéletességbe, meg kell ösmernünk magunkat – és rendeltetésünket – mert minden egyénnek megvan a hozzája rendelt útja [sic!] az absolutum felé.” = LESZNAI Anna, *Lesznai Anna naplójegyzetei – Körtvélyes, 1912. jún. – USA 1954. szept. 25., kézirat, PIM K V.3670/43/4. 12. lap*